

Prikaz skupa:
**IV. znanstveno-stručni skup posvećen pitanjima
nasilja**
**Nasilje i mentalno zdravlje – interdisciplinarni pristup
Osijek, Filozofski fakultet, 29. studenoga-1. prosinca
2012. godine**

U organizaciji Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku i Društva psihologa Osijek, uz suorganizaciju Hrvatske psihološke komore i Hrvatskoga psihološkog društva, a pod pokroviteljstvom pravobraniteljice za djecu, Mile Jelavić, održan je IV. znanstveno-stručni skup posvećen pitanjima nasilja, pod nazivom Nasilje i mentalno zdravlje – interdisciplinarni pristup. Kao i do sada na skupu su sudjelovali stručnjaci s područja zdravstva, socijalne skrbi, prosvjete, unutarnjih poslova, pravosuđa, duhovnosti i sl. Skup je imao i međunarodni karakter jer su sudjelovali i gosti iz Bosne i Hercegovine. Uz pozvana predavanja, skup je koncipiran u obliku okruglog stola, simpozija, usmenih izlaganja i poster sekcije. Na svečanom otvorenju skupa zaslužnima su dodijeljena posebna priznanja za nastanak i razvoj skupova posvećenih pitanjima nasilja – prof. dr. sc. Gordani Buljan Flander i dr. sc. Anđelki Metzing.

U uvodnom izlaganju pravobraniteljica za djecu, Mila Jelavić, istaknula je da u Hrvatskoj nema dovoljno stručnjaka s područja mentalnog zdravlja te da prevencije nasilja nad djecom u obitelji i društvu uopće ili nema ili nije dovoljna. Osobit je problem manjak stručnjaka u manjim sredinama za što je potrebna dodatna organizacijska i financijska podrška sustava. Također izražava žaljenje što je ustanova poput Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba kao takva jedina u Hrvatskoj, te da je potrebno poticati nastanak takvih ustanova na regionalnoj razini. Kao značajnu potrebu vrijednu ulaganja državnih sredstava navodi ulaganja u intenziviranje savjetodavnih djelatnosti, kako bi usluge takvog tipa bile dostupne odmah što većem broju ljudi. Pravobraniteljica postavlja retoričko pitanje: "Što danas možemo ponuditi svojoj djeci i za koje novce?" Također navodi da unatoč svim naporima i angažmanima ipak zakazuje koordinacija na gotovo svim razinama te da je potrebna sustavnija i djelotvornija institucionalna suradnja kada su u pitanju djeca, njihova prava i njihovo zdravlje.

Prof. dr. sc. Marina Ajduković u predavanju pod nazivom Nasilje nad djecom u obitelji – nove spoznaje, stari izazovi, prezentirala je dio rezultata trogodišnjega međunarodnog projekta BECAN* koje je uz Hrvatsku provedeno u još devet zemalja. Istraživanje je imalo svrhu prikupljanja prvih pravih epidemioloških podataka. Tako su prvi put prikazani usporedni podaci o prevenciji pojedinih oblika nasilja nad djecom (psihičko, tjelesno, seksualno) dobiveni jedinstvenom metodologijom u pet od devet zemalja (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Rumunjska i Srbija) koje su sudjelovale u BECAN projektu. Prevalencija psihičkog nasilja najveća je kod 16-godišnjaka. U Makedoniji je najmanje prisutno fizičko nasilje. Prevalencija seksualnog nasilja ponovo je najveća kod 16-godišnjaka – u Hrvatskoj 16%, a u Bosni i Hercegovini 20% doživjelo ih je seksualno nasilje. Tjelesnom kažnjavanju najviše su izloženi 13-godišnjaci, a nakon tih godina to se smanjuje. U svim zemljama jugoistočne Europe dobiveni su slični podaci. Očekuje se da će Europska unija i u svojim zemljama članicama provesti ovakvo istraživanje, jer poznat je podatak da jedno dijete od petero djece iz Europske unije doživjelo je neki oblik seksualnog nasilja, te da je seksualno nasilje još uvijek i u razvijenim zemljama tabuizirani problem.

Potom je bilo riječi o višestrukim viktimizacijama i njezinim učincima na razvoj djece, uključujući i biološke promjene mozga zbog izloženosti zlostavljanju. Višestruka viktimizacija ugrožava sigurnost, stabilnost i životni svjetonazor djece na različite načine – osobito u otežanom prepoznavanju socijalne poruke, što uzrokuje slabiji socijalni i emocionalni razvoj. Slabije razumijevanje socijalnih znakova dovodi do sukoba. Danas mnoga djeca imaju nepovoljna iskustva iz djetinjstva, mnogi su izloženi emocionalnom, fizičkom i seksualnom zlostavljanju, mnogi žive u obiteljima opterećenima neimaštinom, nezaposlenošću jednog ili oba roditelja, mentalnim bolestima, duševnim poremećajima (osobito depresijom), ovisnostima o alkoholu i drogama – što sve čini slabu i krhku razvojnu podlogu, praćenu uznemirujućim emocijama, strahom osjećajem bespomoćnosti i krivnjom. Mnogi se roditelji ne znaju nositi sa životnim frustracijama, imaju različite poteškoće (financijske, zdravstvene i sl.), upitnog su znanja o iskazivanju osjećaja i općega skromnog poimanja o kvalitetnim međuljudskim odnosima. Stoga je više pozornosti potrebno posvetiti obitelji kao cjelini, uz dovoljno socijalno osjetljivu i nestigmatizirajuću procjenu što se događa s obitelji, te pratiti što će se dalje s obitelji događati. Jednokratne intervencije ne daju dovoljno dobre rezultate, već je potrebno produženo praćenje i podrška. Tako bi značajno mjesto u preventivnim programima pripadalo komunikaciji s roditeljima. U BECAN istraživanju u jugoistočnoj Europi čak 31,8% roditelja nije znalo je li dozvoljeno fizičko kažnjavanje djece. Ovdje je primjenjiva ona narodna izreka: "Neznanje je blagoslov kada je stvarnost teška." U istom istraživanju 28,6% roditelja se ne sjeća zašto je zadnji put udarilo svoje dijete. Prof. dr. sc. M. Ajduković ističe nužnost izrade indikatora sigurnosti djece u obiteljskom, školskom i okruženju lokalne zajednice koji povezuju, ali i nadilaze djelovanje svakoga pojedinog sustava. Važnost socijalne politike bit će potkrijepljena spoznajama iz novog područja biologije – epigenetike. Epigenetička istraživanja uspostavljaju svojevrstni most između bioloških i društvenih procesa, daju novo značenje i perspektivu istraživanjima o povezanosti siromaštva i zlostavljanja. Zbog nepovoljnih životnih okolnosti neki su ljudi mogući počinitelji nasilja.

* BECAN projekt/istraživanje – istraživanje o raširenosti nasilja nad djecom i među njima.

Doc. dr. sc. Neven Ricijaš tijekom predavanja na temu Kockanje i druga rizična ponašanja adolescenata, navodi da je od 2000. godine kockanje u adolescenata na registriranim mjestima povećano za šest puta, a s obzirom na to da sva mjesta nisu registrirana kao mjesta na kojima postoji pristup kockanju (npr. kafići), vjeruje se da je i 10 puta povećano. Igre na sreću sastavni su dio suvremenog društva, te su aktivnost koja bi trebala služiti za razonodu i zabavu, kako i sam naziv kaže. Uključenost u igre na sreću nosi sa sobom i određene rizike, odnosno štetne psihosocijalne posljedice kao što su preokupacija igrama, gubitak kontrole nad vlastitim ponašanjem, emocionalni, socijalni i financijski problemi. Igre na sreću se u Hrvatskoj, prema zakonskoj regulativi, dijele na lutrijske igre, igre klađenja, igre na automatima, te igre u kockarnicama. Sve ih možemo smatrati kockanjem jer ono po definiciji razumijeva ulaganje nečega vrijednog u događaj koji potencijalno može dovesti do većeg i povoljnijeg ishoda. Pri tome su važna obilježja kockanja neizvjesnost ishoda, nemogućnost kontrole ishoda i preuzimanje rizika, drugim riječima – sreća. Kada se govori o kockanju, uvijek je važno imati na umu i društveni kontekst – osobito kada je on u smjeru odobravanja. Primjerice, za vrijeme bivše Jugoslavije postojale su kockarnice, ali u njih nisu mogli ući državljani SFRJ već su one bile namijenjene samo strancima. Znači, riječ je o dostupnosti i pristupačnosti. Nisu ni sve igre na sreću isto adiktivne. Primjerice, kod igranja lota protok vremena od uplate do izvlačenja brojeva smanjuje napetost i umanjuje razvoj ovisnosti, za razliku od igara na automatima koje upravo u vrijeme igranja potiču igrača na još jedan krug i još jedno ulaganje jer će rezultat odnosno ishod biti vidljiv odmah (a naravno svi se nadaju dobitku i priželjkuju ga, o gubitku se ne razmišlja). Tijekom ovog izlaganja predstavljeni su i rezultati istraživanja "Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama Republike Hrvatske" u kojem su uzorak činili srednjoškolci četiriju hrvatskih urbanih središta (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek). Ukupno je sudjelovalo 1952 ispitanika. Barem jednom u životu se kockalo 83% ispitanih srednjoškolaca. Redovito kocka (a to je jednom tjedno ili češće) 19% srednjoškolaca. Rezultati različitih istraživanja, te osobna iskustva potvrđuju kako su igre na sreću adolescentima pristupačne unatoč zakonskoj regulativi koja zabranjuje svako uključivanje u igre na sreću mlađima od 18 godina.

Okrugli stol na temu "Kako unaprijediti suradnju nadležnih tijela i skrb u lokalnoj zajednici za starije osobe izložene nasilju u obitelji" obuhvatio je predstavnike domova za starije osobe, centara za socijalnu skrb, zavoda za javno zdravstvo, prekršajnog suda i policije. Zlostavljanje starijih osoba je pojedinačni ili ponovljeni čin akcije ili suzdržavanja od djelovanja koji se događa u međuljudskom odnosu zasnovanom na povjerenju, a izaziva bol ili uznemiravanje starije osobe. Najčešći razlog su manjak empatije i koristoljublje. U Hrvatskoj nema sustavnih evidencija o broju osoba starije životne dobi – žrtvama nasilja. Možda upravo u ovom području postoje *najtamnije brojke statistike*. U razvijenim europskim zemljama kao što su skandinavske, smatra se da je 8% staračke populacije izvrgnuto nekom obliku nasilja. Tijekom diskusije konstatirano je da je, govoreći o nasilju nad starima, često teško utvrditi što je zlostavljanje, a što zaštita. Ono što Hrvatskoj još uvijek nedostaje su gerontološki centri pri zavodima za javno zdravstvo koji bi brinuli o starijim osobama, te jasni i jednoznačni protokoli o postupanju u situacijama nasilja nad starijim osobama.

Okrugli stol na temu "Izazovi provođenja psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji" djelovao je interdisciplinarno, tako da su glavni dionici bili psiholog, kriminalist, psihijatar, sudac i stručnjak educirani za provođenje psihosocijalnog tretmana. Cilj ovoga okruglog stola bio je analizirati sadašnje izazove u provedbi psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji i identificirati kritične točke uvođenja ovog zakonom predviđenog tretmana u sustav, koji služi povećanju sigurnosti u obiteljima u kojima ima nasilja. Od početka provođenja psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji od 2004. godine u Društvu za psihološku pomoć stručno je usavršavanje za voditelja tretmana završilo 120 stručnjaka. To je stručni potencijal koji može osigurati visoke standarde provedbe tretmana i njegovu dostupnost u brojnim zajednicama po čitavoj Hrvatskoj. Zbog financijskih ograničenja i nestabilnog financiranja tretman se sada provodi samo u 17 gradova, dok su potrebe i stručni kapaciteti znatno veći. Tako smo mogli čuti da na području Osječko-baranjske županije od početka provođenja psihosocijalnog tretmana do kraja 2011. godine u provođenje psihosocijalnog tretmana u Hrvatskoj bilo upućeno 490 klijenata, od čega je 78% bilo muškaraca. Cijena tretmana po osobi je oko 5 500 kuna i te troškove trebalo bi snositi Ministarstvo pravosuđa i lokalna zajednica. Mjera traje najmanje šest mjeseci. Od bračnog para koji su educirani stručnjaci za provođenje psihosocijalnog tretmana moglo se saznati da se susreću s različitim poteškoćama: od manjka prostora za rad do neplaćanja provedenog tretmana od strane nadležnih u posljednje dvije godine, stoga oni razmišljaju o odustajanju od tog posla. Česti problem je dolazak počinitelja uključenih u tretman na susrete (transfer selo-grad, pod radnim vremenom ili nakon njega i sl.). Znatno kasni otvaranje centara za provođenje tretmana, program valja prilagoditi ženama, te je potrebno ustrojiti jasniju koordinaciju tretmanskih centara. A važnije od svega jest da prekršajni sudovi imaju neujednačene kriterije za izricanje mjere psihosocijalnog tretmana.

Da je nasilje u obitelji često prisutna pojava potvrđuje i podatak da su tijekom 2011. godine prosječno tjedno bile četiri dojave o nasilju na području nadležnosti Policijske uprave osječko-baranjske, te da je u nadležnosti policije predlaganje određene zaštitne mjere, pa tako i psihosocijalnog tretmana, što oni i čine. Praksa je da se tretman ne izriče starijim osobama. U slučaju nepostupanja prema izrečenoj zaštitnoj mjeri sud može izreći kaznu od 3 000 kuna ili 10 dana zatvora – Prekršajni sud u Osijeku još nije zaprimio niti jednu prijavu da se netko nije odazvao na tretman, što ne potvrđuje apsolutni odaziv počinitelja nasilja već manjak međusektorske komunikacije. U slučaju neodazivanja na psihosocijalni tretman voditelj tretmana treba obavijestiti nadležni sud o neodazivu, policiju i centar za socijalnu skrb, što daje policiji osnovu za ponovnu obnovu postupka.

U daljnjoj raspravi prikazane su usporedbe nemedicinskoga psihosocijalnog tretmana i medicinske zaštitne mjere liječenja od ovisnosti o alkoholu koji se provodi u psihijatrijskoj ustanovi. Psihosocijalni tretman je nemedicinska mjera koja se provodi na slobodi kako bi se djelovalo na promjenu ponašanja da ne dođe do recidiva nasilja u obitelji. Prema navodima psihijatrice broj prijavljenih i procesuiranih nasilnika je sve veći, i to onih koji imaju i problem ovisnosti. U psihijatrijskoj ambulanti u Psihijatrijskoj bolnici Vrapče tijekom 2012. godine takvih slučajeva bilo je više od 270. Uz stariju dob, osobe s teškim duševnim bolestima i ovisnici nisu pogodni za uključivanje u psihosocijalni tretman, te je prvo potrebno liječenje od ovisnosti, a potom uključivanje u nemedicinski

tretman. Ima životnih situacija kada se sudskom odlukom u tretman trebaju uključiti osobe koje nisu prikladne za dosuđen im oblik tretmana, pa se prisilom na njega dovode u pitanje njihova ljudska prava. Uočena je i značajna kontradiktornost postupka: unatoč tome što je sud naložio medicinsku mjeru liječenja od ovisnosti, psihijatrijska struka traži i suglasnost odnosno pristanak počinitelja (???). Psihijatrica navodi da pacijent na zaštitnu mjeru treba dati svoj pristanak, a ako to odbije, o tome se obavijesti nadležan sud koji potom pokreće druge sankcije. Isto tako, ako je neredovit u tretmanu, obavještava se da će se protiv njega pokrenuti i druge sankcije. Sigurnosne mjere (obvezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi) znatno su rigoroznije.

Prema navodima izlagača, u Zagrebu ima 230-250 predmeta na čekanju za ulazak u psihosocijalni tretman. Oni koji su u njega uključeni donekle ga i polaze, dok ostali čak mogu zapasti i u zastaru. Postavlja se pitanje koju poruku zajednica šalje onima koji reagiraju na odluku suda i treba li takve mjere uopće izricati?

Kako na okruglom stolu nije bilo predstavnika Ministarstva pravosuđa, na mnoga ključna pitanja nisu dobiveni odgovori.

Osobni doprinos ovom skupu dala sam u poster sekciji s temama "Nasilje koje u svakodnevnom životu doživljavaju slijepi i slabovidne osobe". Prikazala sam različite oblike nasilja i diskriminacije s kojima se susreću slijepi i slabovidne osobe korisnici Dnevnog centra slijepih u Sisku u svakodnevnom životu. Iznijela sam kratke opise iskustava s naglaskom na osobnom osjećaju u takvim situacijama i "U kakvom mi to društvu živimo?!" – u obliku kratkih životnih priča u čijem je središtu doživljeno nasilje, diskriminacija, nepravda i sl. s posljedičnim utjecajem na raspoloženje, osobnu sigurnost i socijalno funkcioniranje klijenta i njegove obitelji. Rad je ujedno bio i poticaj suvremenom društvu da svoj socijalni kapital konsolidira, te usmjeri prema zdravijim oblicima socijalnog funkcioniranja kako bi se sveprisutna tendencija razvoja Hrvatske kao društva nasilja preusmjerila prema razvoju Hrvatske kao društva koje afirmira toleranciju, ljudska prava i mentalno zdravlje.

Ovaj znanstveno-stručni skup pokazao je da postoje mnogi propusti i kontradiktornosti u sustavu, da se mnoge odredbe zajamčene na papiru ne provode u praksi te da je puno toga nedorečeno odnosno može se višeznačno tumačiti. U svemu tome je ključna odgovornost na čovjeku, stručnjaku – nositelju vlasti da nešto konkretno učini ili odustane od primjene neupotrebljivog. A za to treba više osobnog zalaganja svih dionika, znanja, dosljednosti, međusektorske razmjene i nadogradnje.

Prikaz pripremila: Daša POREDOŠ LAVOR*

Engl.:

Review of the conference: IV Scientific and Professional Conference about violence. Violence and Mental Health – Interdisciplinary Approach. Osijek, Faculty of Philosophy, 29 November to 1 December 2012

* mr. sc. Daša Poredoš Lavor, dipl. socijalna radnica, stalna sudska vještakinja za društvene znanosti: problemi obitelji, djece, mladeži i odraslih. Novi život d.o.o. Sisak – Savjetovanje u vezi s brakom i obitelji.